

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

У статті визначається сутність та структура професійної культури правників, основні форми та методи виховання майбутніх юристів. Автор робить висновок про те, що лише комплексний підхід до виховної роботи допоможе сформуванню високопрофесійного фахівця в галузі юриспруденції.

Ключові слова: професійна культура юриста, навчально-виховний процес, майбутні юристи, наставники академічних груп.

Становлення і розвиток України як демократичної держави, перспективи входження її у світове співтовариство вимагає оновлених підходів до проблем формування особистості у всіх ланках суспільного життя, зокрема, у освітній галузі. Перш за все, має бути вдосконаленою система освіти та виховання студентів-юристів, оскільки, вони через сферу майбутньої професійної діяльності впливатимуть на формування України як соціальної правової держави. Адже призначення професійної діяльності юриста це – захист прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, надання їм компетентної та висококваліфікованої допомоги, а також їх представництво на належному фаховому рівні перед іншими суб'єктами [1, с.148]. Звідси постає необхідність наукового дослідження та обґрунтування сутності, принципів та основних засад формування професійної культури майбутніх правників.

Високий рівень професійної культури правників – необхідна вимога сучасності, адже від професіоналізму представників юридичного фаху залежить результат і державотворчих процесів в Україні. Зважаючи на такий стан справ, актуальною є проблема формування професійної культури майбутніх правників у процесі їх професійної підготовки. Тому особливої уваги потребує пошук шляхів удосконалення виховної роботи у юридичному вузі. Адже сьогодні існує потреба в тому, щоб випускникам юридичних вищих навчальних закладів були притаманні моральні та громадянські якості, що дасть можливість здійснення демократичних перетворень в українському суспільстві.

У вітчизняній та зарубіжній юридичній літературі різноманітні аспекти проблеми професійної культури юриста були відображені у працях таких науковців як: Є. Аграновська, А. Вен-

геров, О. Грищук, Ю. Грошевий, А. Жалінський, І. Льїн, В. Камінська, М. Козюбра, А. Козловський, В. Костицький, В. Котюк, О. Костенко, В. Лазарев, С. Максимов, Є. Назаренко, М. Орзіх, П. Рабінович, А. Ратінов, С. Савчук, В. Сальніков, А. Семітко, М. Соколов, О. Скакун, С. Сливка, В. Тацій, В. Темченко, І. Фарбер, Б. Чупринський та інші.

Метою даної публікації є з'ясування сутності та структури професійної культури, визначення форм та методів її формування, виявлення шляхів удосконалення виховної роботи зі студентами, майбутніми юристами.

Слушним є підхід до визначення сутності професійної культури юриста Львівської школи права професора С. С. Сливки, який розглядає професійну культуру і як науку, і як професійну властивість юриста [2, с. 8].

Професійна культура юриста, на думку вченого, як комплексна практико-прикладна юридична наука містить, по-перше, систему знань про певні елементи різних видів культур, які необхідні юристові у його професійній діяльності, зокрема, вчення про правову, політичну, педагогічну, естетичну, психологічну культуру тощо; по-друге, правничу деонтологію як систему знань про формування почуття службового юридичного обов'язку; по-третє, правничу етику як вчення про професійну поведінку юриста з точки зору морально-етичних вимог.

Професійна культура юриста, як його властивість, на переконання Сливки, передбачає знання правових, моральних, естетичних, педагогічних, психологічних норм; повагу до права, моральні принципи і норми, почуття службового юридичного обов'язку; вміння і навички реалізовувати вказані норми та правила; готовність виконувати свій службовий обов'язок, діяти правомірно у будь-якій ситуації; саме право-

мірну поведінку юриста при здійсненні ним професійної діяльності [2, с. 12].

У науковій літературі існують різні підходи до визначення сутності та змісту професійної культури. Так, О.Ф. Скакун виділяє такі елементи професійної культури правника як правова, політична, психологічна, етична, естетична, екологічна, економічна, інформаційна культура [3, с. 219]. С. Д. Гусарєв, О. Д. Тихомиров – моральну, етичну [4, с. 321], С.С. Сливка – духовну, моральну, естетичну, національну, педагогічну, політичну, економічну, акторську [2, с. 14].

Методологічну основу, що забезпечує формування професійної культури юриста, становлять філософія права, культурологія права, правнича деонтологія та правнича етика, а також філософсько-правовий і системно-структурний підходи до аналізу правових явищ. Важливими є також порівняльний, індуктивно-дедуктивний, соціологічний і статистичний методи, що дали можливість проаналізувати професійну культуру юриста.

Професійна культура юриста формується поетапно. Основи її закладаються під час здобуття юридичної освіти, а інші складові професійної культури набуваються в процесі пізнання специфіки юридичної діяльності. Професійна культура правників є комплексом різних видів культур. На наш погляд, доцільно розглянути такі основні елементи професійної культури як правова, політична, психологічна, етична, естетична, економічна, екологічна та інформаційна.

Головним елементом професійної культури є правова культура юриста, що є системою професійно-правових знань, умінь і навичок, які характеризують високий ступінь правового розвитку правника і її вплив на правову культуру суспільства в процесі юридичної діяльності. Правова культура майбутніх юристів формується як під час навчальних занять (адже кожне заняття має реалізувати виховну мету), так і під час участі наукових гуртках, конференціях, конкурсах наукових робіт, олімпіадах, під час написання курсових та дипломних робіт, проходження студентами фахової ознайомлювальної та виробничої практики. Головна роль у даному процесі покладається на професорсько-викладацький склад вузу, який і формує високий рівень правової свідомості та правової культури майбутніх правників.

Психологічна культура – це система психологічних властивостей, що формуються в про-

цесі взаємозв'язку особи юриста і вимог юридичних процесів. Важливо звернути увагу на формування таких психологічних властивостей юриста як пам'ять, емоції, почуття, настрої, стрес та мислення. Адже вміння юридично мислити означає цілеспрямовано оперувати поняттями, розуміти, аналізувати та тлумачити норми законів у практичній юридичній діяльності.

Політична культура передбачає знання політичного життя суспільства, суспільних процесів, які в ньому відбуваються; при цьому студенти повинні пам'ятати про дотримання принципу політичного нейтралітету для суддів, прокурорів, працівників органів внутрішніх справ, працівників Служби безпеки України та юристів-військовослужбовців.

Однією із важливих складових є етична культура, що містить систему моральних принципів і норм, які сформувались як результат почуттів, знань, потреб, переконань та виражені у моральній поведінці юриста, його внутрішніх переконаннях і зовнішніх проявах. Такі моральні якості майбутніх юристів як чесність, справедливість, гідність, совість, порядність, відповідальність, гуманізм формуються як під час навчальних занять, так і у виховній роботі, зокрема, під час проведення бесід морально-етичного спрямування на годинах корпоративної культури, тематичних вечорах, тощо. Формування естетичної культури у студентів передбачає виховання у них системи естетичних почуттів, знань, умінь і навичок, що виражають ступінь оволодіння прекрасним і виявляються у поведінці юриста під час виконання професійних обов'язків. Основними методами формування є відвідання виставок класичного і сучасного мистецтва, музеїв, екскурсій до визначних місць, проведення конкурсів студентської творчості, формування у студентів почуття такту та дотримання правил службового етикету юриста, вміння мати естетичний зовнішній вигляд. Формування економічної культури юристів викликано економічними змінами, які відбуваються у суспільстві. Економічна культура – це система економічних знань, умінь і навичок, що дозволяють юристові економічно обґрунтовано та кваліфіковано виконувати свої професійні обов'язки. Формування екологічної культури громадян багато в чому залежить і від екологічної культури юриста, як системи екологічних знань, умінь і навичок для регулювання екологічних відносин та забезпечення екологічної

безпеки суспільства. Студенти чітко мають усвідомити, що юрист – це охоронець природного навколишнього середовища.

Як відомо, однією з умов ефективної роботи юриста є правова інформатизація суспільства, що спрямована на задоволення інформаційних потреб громадян, а інформація для юриста є основним засобом його діяльності. Тому у навчально-виховному процесі доцільно надавати уваги формуванню інформаційної культури, як системи знань, умінь і навичок юриста в галузі інформаційних та інформаційно-правових відносин, що використовуються для забезпечення його практичної діяльності. При цьому існують певні особливості кожного із структурних елементів, оскільки головною є саме правова культура юриста. Професіограма сучасного юриста складається із таких елементів як професійні знання, навички та вміння, загальна освіченість та особисті якості. Таке поєднання формує правову свідомість та правову культуру правника, формує специфічний орієнтований світогляд та світосприйняття [5, с. 14].

Отже, професійна культура юриста – сукупність різних елементів культур та норм-вимог правового, психологічного, етичного, естетичного, політичного, економічного, екологічного та інформаційного характеру, які висуваються до юриста під час виконання своїх професійних функцій. Формування кожного із зазначених елементів професійної культури юриста забезпечується реалізацією таких напрямів виховання студентів-юристів як правове, національно-патріотичне, інтелектуальне, морально-етичне, екологічне, естетичне, трудове, фізичне у відповідності до «Концепції національного виховання студентської молоді», затвердженої Наказом Міністерства освіти та науки України від 27 жовтня 2009 року.

В залежності від сутності професійної культури можна виділити принципи її формування, що сприяють формуванню професійних та особистих якостей майбутнього юриста. Принципи формування професійної культури майбутніх юристів – це основоположні ідеї, які втілюють вимоги до необхідних якостей майбутнього фахівця. До них належать такі принципи як служіння принципу верховенства права, дотримання законності, дотримання й захисту законних інтересів громадян, відданості професії, професіоналізму, компетентності, постійного удосконалення та вимогливості до себе, незалежності,

неупередженості, об'єктивності, чесності, принциповості, добросовісності, особистої відповідальності за свої дії [6, с.10].

До найпоширеніших форм виховної роботи з метою формування професійної культури майбутніх юристів належать виховні бесіди, диспути, тематичні вечори, студентські конференції, екскурсії, конкурси, спортивні гуртки, зустрічі з відомими людьми, науково-пошукова діяльність, презентації тощо.

У Юридичному інституті (ЮІ) Національного авіаційного університету великої уваги надається формуванню професійної культури та виховній роботі зі студентами. Правовою основою виховної роботи є Конституція України, закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Національна доктрина розвитку освіти», Державна національна програма «Освіта», «Концепція національного виховання студентської молоді» та інші нормативно-правові акти. Метою виховання майбутніх юристів є всебічна підготовка фахівців в галузі юриспруденції, розвиток у студентів правової, психологічної, етичної, естетичної, економічної, екологічної та інформаційної культури. Головними завданнями виховної роботи Юридичного інституту є забезпечення єдності навчальної, наукової та виховної роботи зі студентами-юристами, створення умов для повного розкриття їх здібностей, постійного самовдосконалення та самоствердження, формування високого рівня правової та професійної культури. Особливо важливим є підвищення ролі наставника як носія знань і культури, що здійснюють безпосереднє керівництво виховною роботою у студентських академічних групах. Куратор, наставник (лат. – *sigator*) у перекладі з латинської мови означає опікун, попечитель, що призначається для проведення індивідуальної та групової виховної роботи. Наставником академічної групи є викладач, який користується авторитетом, відзначається високими моральними якостями, володіє необхідною педагогічною майстерністю і організаторськими здібностями. Виховна робота наставника зазначається в індивідуальному плані виховної роботи та у робочому журналі наставника.

Для удосконалення роботи наставників проводяться наради, круглі столи, семінари, дискусії та обмін досвідом. З метою надання методичної допомоги наставникам академічних груп у здійсненні виховної роботи зі студентами-юристами у процесі формування професійної

культури у Юридичному інституті 27 березня 2012 року було проведено методичний семінар «Актуальні проблеми виховної роботи з майбутніми юристами». У роботі семінару взяли участь начальник відділу гуманітарного розвитку та соціальних комунікацій НАУ Калініченко Олена Василівна, директор Юридичного інституту, к.ю.н., доцент Сопілко Ірина Миколаївна, заступник директора по роботі зі студентами Тимкович Ірина Іванівна, старший наставник, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права Макеєва Олена Миколаївна, психолог кафедри педагогіки та психології професійної освіти Гуманітарного інституту НАУ Вікторія Вікторівна Фурман, магістр Концевой Роман Сергійович, а також наставники академічних груп Юридичного інституту. У ході проведення семінару розглядалися питання теоретико-методологічних засад виховної роботи зі студентами-юристами (Макеєва О.М.), психологічні основи міжособистісного спілкування у студентських колективах (Фурман В. В.), а також актуальні питання формування особистості у вищій школі (Концевой Р.С.).

Цікавими і корисними виявилися результати проведеного у березні 2012 року анкетування студентів Юридичного інституту на тему «Наставник групи очима студентів». Так, на запитання «Чи досягнуто взаєморозуміння між студентами та наставником групи?» – 65 % усіх студентів відповіли «так», «ні» – 0, 1%, «частково» – 34%. Це говорить про те, що ті зерна добра, які посіяні у душах студентів, дали позитивні паростки. При цьому слід зазначити, що анкета проводилася анонімно, студенти лише вказували курс. Цю позитивну тенденцію роботи наставників підтверджує питання «Чи задоволені ви ставленням наставника до Вас?». Варто зазначити, що 85 % студентів відповіли «так», «ні» – 8%, «частково» – 7%. Цю позитивну тенденцію ставлення студентів до наставників можна пояснити кропіткою та систематичною виховною роботою дирекції та наставників Юридичного інституту. Про це свідчать різноманітні заходи, які проводяться з метою формування професійної культури майбутніх юристів. Зокрема, це діяльність Юридичної клініки, Криміналістичної лабораторії, Всеукраїнської правничої школи, Центру медіації, зустрічі з відомими теоретиками і практиками в галузі юриспруденції, співпраця з громадськими та професійними об'єднаннями юристів, різноманітні конкурси, тематичні години корпоративної культури.

Але є і над чим працювати. Про це свідчить аналіз результатів відповідей студентів на питання: «Чи ведете ви відверті розмови з наставником групи, радитесь з особистих питань?»: а) так – 21%, б) ні – 48%, в) інколи – 31%. На запитання «Як часто ви звертаєтесь до наставника групи з проханням допомогти в розв'язанні конфлікту з товаришами, викладачами чи батьками?» студенти відповіли так: а) систематично – 3,6%, б) ніколи – 57%, в) інколи – 39,4%. Це свідчить про те, що не зовсім досягнуто взаєморозуміння особистісного спілкування між наставником та студентами. А на питання «Хто для вас наставник групи?» студенти відповіли наступним чином: а) товариш – 17%, б) радник – 20%, в) керівник – 54%, г) інше – 9%.

Проаналізувавши результати анкетування, під час підведення підсумків були обговорені питання щодо удосконалення виховної роботи зі студентами, майбутніми юристами: було прийнято рішення про урізноманітнення форм роботи, зокрема, проведення екскурсій до музеїв, виставок, походів до театру, екскурсій до визначних місць Києва та України, а також екскурсій професійного спрямування до Верховної ради України, Конституційного та Верховного Суду України, Інституту уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Ці різноманітні заходи допоможуть підняти рівень професійної культури студентів, зміцнити студентський колектив, зблизити наставника та студентів, підняти його авторитет та підвищити рівень довіри як до старшого радника, товариша, а не тільки як керівника. Отже, лише цілеспрямований та комплексний вплив на майбутнього юриста допоможе сформувати високопрофесійного фахівця в галузі юриспруденції. Навчальна та виховна робота повинна бути особистісно зорієнтованою, передбачати активне включення студента у виховний процес на засадах співпраці, діалогу, партнерства, високої вимогливості і глибокої поваги до нього. Професія юриста сьогодні є дуже багатогранною та відповідальною, тому випускник вищого юридичного навчального закладу повинен володіти не лише сукупністю професійних знань та вмій, а й мати високий рівень професійної культури.

Література

1. *Модель професійного юриста на ринку юридичних послуг України. Обговорюємо високі критерії статусу юриста // Право України. – 2009. – № 2. – С. 148-155.*

2. *Сливка С.С.* Філософсько-правові проблеми професійної культури юриста: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.12 / Сливка Степан Степанович; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2002. – 32с.

3. *Скакун О.Ф.* Юридична деонтологія / О.Ф. Скакун. Підручник. Перек. з рос. – Харків: Еспада, 2008. – 400с

4. *Гусарєв С.Д.* Юридична деонтологія. (Основи юридичної діяльності) / С.Д. Гусарєв О.Д. Тихомиров Навчальний посібник. – К.: Знання, 2008. – 487 с.

5. *Савіщенко В.М.* Педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутнього юриста в навчально-виховному процесі ви-

шого навчального закладу: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Савіщенко Вікторія Миколаївна; Класичний приватний ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.

6. *Чупринський Б. О.* Формування професійної культури майбутніх юристів: філософсько-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Чупринський Борис Олександрович ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л., 2010. – 20 с.

Е. Н. Макеева

Теоретико-методологические основы формирования профессиональной культуры будущих юристов.

В статье определяется сущность и структура профессиональной культуры юристов, основные формы и методы воспитания будущих юристов. Автор делает вывод о том, что только комплексный подход к воспитательной работе сможет сформировать высокопрофессионального специалиста в области юриспруденции.

О. М. Makeyeva

Theoretical and methodological principles of formation the professional culture of future lawyers

This article defines the nature and structure of the professional culture of lawyers, main forms and methods of education of future lawyers. The author concludes, that only complex approach at the educational work will form a highly professional specialist in the field of jurisprudence